

<<ՍԵՎԱՆԻ Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ>>

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ – Ֆուտբոլի ծագումն ու զարգացումը

ԱՌԱՐԿԱ - Ֆիզկուլտուրա

ՀԵՂԻՆԱԿ – Իսկանդարյան Արգիշտի

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ – Արդանիշի միջնակարգ դպրոց

Բովանդակություն

Ներածություն 3

1.Ֆոտոտրիտի ծագումը և զարգացումը	4
2.Ժամանակակից ֆոտոտրիտի հիմնական հասկացությունները և կանոնները	8
3.Ֆոտոտրիտը Հայաստանում	15
4.Աղջիկներին պատանեկան առաջնություն Եզրակացություն	22 23
Գրականությունը	25

Ն ե ր ա ծ ո ւ թ յ ո ւ ն

Ֆոլտբոլ (բառացի՝ «ոտքի գնդակ»), մարզաձև, աշխարհի ամենատարածված և ամենասիրված խաղերից մեկն է: Ֆոլտբոլը թիմային խաղ է, որտեղ թիմի 11 ֆոլտբոլիստները համաձայնեցված գործողություններով փորձում են գրավել հակառակորդ թիմի դարպասը և անառիկ պահել իրենցը:

Ժամանակի ընթացքում մարզաձևում բազմաթիվ փոփոխություններ են կատարել թե՛ կանոնների, թե՛ տեխնիկական մասով:

Ծանոթանա՛նք ֆոլտբոլի պատմությանը, ինչ պիսի՞ մարզաձև է այն և ի՞նչ կիրառություն է ստացել:

1.Ֆուտբոլի ծագումը և զարգացումը

Ֆուտբոլ (անգլերեն՝ Football, բառացի՝ ոտքի գնդակ), մարզաձև, աշխարհի ամենատարածված և ամենասիրված խաղերից մեկն է: Ֆուտբոլը խաղ է, որտեղ թիմի 11 ֆուտբոլիստները համաձայնեցված գործողություններով փորձում են գրավել հակառակորդ թիմի դարպասը և անառիկ պահել իրենցը:

Ֆուտբոլը խաղում են բնական կամ արհեստական խոտածածկ ունեցող դաշտում: Խաղադաշտը նշանագծված ուղղանկյուն բնական կամ արհեստական խոտածածկ հրապարակ է՝ առավելագույն երկարությունը դաշտի պետք է լինի 182,88 մ, իսկ առավելագույն լայնությունը պետք է լինի 109,728 մ: Երբեմն պաշտոնական խաղերի համար օգտագործում են 100-110X69-75 մ չափսի դաշտ: Աշխարհի ամենամեծ ֆուտբոլային մարզադաշտը Մայ Դայ Ստադիոնն է, Յոկոսիսային Կորեա, մինչև 150,000 հանդիսական:

Ներկայումս ողջ աշխարհում ֆուտբոլ է խաղում ավելի քան 240 մլն մարդ (երկրագնդի մոտավորապես յոթերորդն չնայած 25-րդ բնակիչը), գործում են 1,5 մլն թիմեր և 300 հզ.ակումբներ:

Ֆուտբոլի տարատեսակներ եղել են Հին աշխարհի բազմաթիվ երկրներում՝ Հին Հունաստանում, Հին Հռոմում, Ճապոնիայում, Չինաստանում և այլուր:

Միջնադարյան Եվրոպայի երկրներում նույնպես խաղացել են ֆուտբոլի իշեցնող խաղեր:

Ժամանակակից ֆուտբոլը ծնունդ է առել XIX դարում՝ Հարավային Անգլիայի արտոնյալ մասնավոր դպրոցներում: որտեղ և մշակվել են ներկա ֆուտբոլի կանոնները: Ֆուտբոլային առաջին ակումբը՝ Շեֆիլդ Յունայթեդը (1855-1957) և

անաջին ազգային անաջնությունը (1863) հիմնվել են Անգլիայում:

1904 թ-ին հիմնադրվել է Ֆուտբոլային Միություններին Միջազգային Ֆեդերացիան՝ ՖԻՖԱ: Անաջին միջազգային հանդիպումը տեղի է ունեցել 1902 թ-ին՝ Ավստրիա-Յունաստան, Արգենտինա-Ուրուգվայ: Օլիմպիական խաղերի ծրագրում մտցվել է 1900 թ-ից: 1930 թ-ից սկսվել են ֆուտբոլի աշխարհի անաջնության, իսկ 1955 թ-ից՝ Եվրոպայի երկրներին չեմպիոն թիմերի գավաթի, 1960 թ-ից՝ գավաթակիրներին գավաթի, 1973 թ-ից ՈԲԵՖԱ գավաթի կանոնավոր հանդիպումները:

Ֆուտբոլ խաղում են յուրաքանչյուրում 11-ական մարզիկ (այդ թվում՝ դարպասապահը) ունեցող 2 թիմեր: Խաղի տևողությունը 90 րոպե է (45 րոպե անոց 2 խաղակես՝ 15 րոպե ընդմիջումով): Գնդակը ձեռքերով վերցնել թույլատրվում է միայն դարպասապահին, ընդ որում՝ միայն տուգանային հրապարակում՝ իր դարպասի մոտ:

Խաղացողները դաշտում տեղաշարժվում են գնդակով, որը կարելի է վարել ոտքերով (դրիբլինգ) կամ փոխանցել խաղընկերոջը: Խաղը վարում է մրցավարը: Լուրջ խախտումների դեպքում նա զգուշացնում է խաղացողին՝ ցույց է տալիս դեղին քարտ, իսկ շատ կոպիտ խախտումների դեպքում հեռացնում է դաշտից՝ ցույց տալով կարմիր քարտ: Եթե խաղացողը հաջորդաբար ստանում է 2 դեղին քարտ, նույնպես հեռացվում է դաշտից:

Դարպասի մոտ գտնվող տարածքում՝ տուգանային հրապարակում, կանոնները խախտելու դեպքում թիմը պատժվում է 11-մետրանոց տուգանային հարվածով:

Ֆուտբոլի պատմությունը - Պատմաբանները պարզել են, որ ֆուտբոլ խաղացել են մ.թ.ա. 2500 թվականից: Մարգախաղի գոյության մասին

վկայ ու թյ ու ն ն եր կ ան աշխարհի 2 ատ
ժողով ու ր դ ն եր ի պատմ ու թյ ան է ջ եր ու մ : Օրինակ՝
Հին Հոլանդացիները տարածված էր գնդակով խաղը :
Իսկ առաջին գրավոր տեղեկությունը, որ տեղ
հիշատակվում է ժամանակակից ֆուտբոլ հիշեցնող
խաղ, թվագրված է մ. թ. ա. 180 թվականով : Պոլսի
հոլանդացի բանարանում կան հետևյալ
գրառումները՝ գնդակ խաղացողները բաժանվում
են երկու թիմի՝ յուրաքանչյուրը նպատակ
ունենալով գնդակը դուրս հանել մրցակցի
կիսադաշտից : Միաժամանակ մրցակիցներին
թույլատրվել է ձեռքով խաղը, որն արդի ռեգբիի
հատկանշական տարրերից է :

Հին Հոլանդացիները տարածված են եղել
գնդակախաղի նաև այլ տարատեսակներ : Հնարավոր
չէ ստույգ ասել, թե անտիկ շրջանի որ գնդակախաղն
է ժամանակակից ֆուտբոլի նախահայրը : Բայց և
այնպես, 2 ատերն այն կարծիքի են, թե ֆուտբոլն իր
ծագմամբ պարտական է հին հռոմեական «հարպաստում»
խաղին, որը Մեծ Բրիտանիա և Եվրոպա են բերել
Հոլլանդացի սարիլեգներները :

Գնդակախաղով զբաղվել են նաև աշխարհի այլ
երկրներում : Օրինակ՝ մ.թ.ա. 6-4-րդ դարերում
Չինաստանում գոյություն է ունեցել մի խաղ, որն
ինչ-ինչ տարրերով ֆուտբոլ է հիշեցրել և
գինվորական պատրաստության բաղադրիչներից
էր : Յուրաքանչյուր թիմում ընդգրկվել է 27
խաղացող, որոնցից 15-ը կատարել են հարձակվողի,
մյուսները՝ պաշտպանի պարտականություններ,
ապահովել են դարպասի անռիկությունը դիմային
գծի ողջ երկայնքով : Մ.թ.ա. 206 թվականից մինչև մ.թ. 25
թվականը գրավոր աղբյուրներում հիշատակվում է
«չժուկ-կէ» խաղը : Չժուկ նշանակում է հարվածել
ոտքով, իսկ կէ՝ փքված կաշվե գնդակ : Ճապոնիայում
դեռևս 14 դար առաջ սիրված է եղել «կոմերի» խաղը : 14

քանակը ուսի մետք տարածքով հրապարակում տեղաբախշված ութ խաղացողները, պահպանվելով հաստատված կանոնակարգը, գնդակը փոխանցել են մեկը մյուսին:

Մինչ այսօր Իտալիայում պահպանվել է միջնադարյան «կալ չիե» խաղը, որը, ըստ ավանդույթի, տարին երկու անգամ՝ մայիսի առաջին կիրակի օրը և հունիսի 24-ին, խաղացել են Ֆլորենցիայում: Թիմերը կրել են «Բյանկա» (սպիտակներ) և «Ռոսսի» (կարմիրներ) անունները:

Սակայն ներկա ֆուտբոլի հայրենիքը համարվում է Անգլիան, որտեղ և մշակվել են ներկա ֆուտբոլի կանոնները: Ֆուտբոլային առաջին ակումբը՝ Շեֆիլդ Յունայթեդը (1855-1957) և առաջին ազգային առաջնությունը (1863) հիմնվել են Անգլիայում: 1904 թ-ին հիմնադրվել է Ֆուտբոլային Միությունների Միջազգային Ֆեդերացիան՝ ՖԻՖԱ: Առաջին միջազգային հանդիպումը տեղի է ունեցել 1902 թ-ին՝ Ավստրիա-Յունգարիա, Արգենտինա-Ուրուգվայ: Օլիմպիական խաղերի ծրագրում մտցվել է 1900 թ-ից: 1930 թ-ից սկսվել են ֆուտբոլի աշխարհի առաջնությունները, իսկ 1955 թ-ից՝ Եվրոպայի երկրների չեմպիոն թիմերի գավաթի, 1960 թ-ից՝ գավաթակիրների գավաթի, 1973 թ-ից ՈՒԵՖԱ գավաթի կանոնավոր հանդիպումները:

2. Ժամանակակից ֆուտբոլի հիմնական հասկացողությունները և կանոնները

Ինչպես հայտնի է, ֆուտբոլի կանոնները սկզբնապես ներկայացվել են ավելի քան երկու դար առաջ, որից հետո ֆուտբոլի կանոնները բազմիցս փոխվել, ինչպես նաև բարելավվել է, 2005 թվականին ընդունվել է դրանց վերջին հրատարակողությամբ՝ նախատեսելով տասնյոթ առանձին կետեր:

Այսօր գոյություն ունեցող ֆուտբոլային կանոններ.

Խաղադաշտ. ֆուտբոլի կանոնները պահանջում են 90-120 մետր երկարությամբ և 45-90 մետր լայնությամբ ուղղանկյուն դաշտի առկայությունը խոտով կամ արհեստական խոտածածկով: Խաղադաշտում պետք է լինեն հատուկ գծանշումներ՝ դաշտի կենտրոնով շրջանով նշվող միջին գիծ, կողային գծեր, դարպասային գծեր և այլն: Պետք է նշվի դարպասային տարածքը, որի ներսում արգելվում է նաև հրել դարպասապահին: որպես տուգանային հրապարակ, որտեղ դարպասապահին թույլատրվում է խաղալ ձեռքերով: Սեփական տուգանային հրապարակի գոտում դաշտային խաղացողի կողմից կանոնները խախտելու համար նշանակվում է 11 մետրանոց հարված: ֆուտբոլի կանոնները պահանջում են նաև դաշտի անկյուններում հատուկ դրոշների առկայությունը: Դարպասային գծերի կենտրոնում դարպասն ինքնին գտնվում է ուղղակիորեն՝ բաղկացած ուղղահայաց ջրահեռացումներից, հորիզոնական խաչածողից և ցանցից:

Ֆուտբոլի գնդակ. Ֆուտբոլի կանոնները սահմանում են գնդակ և գնդակի օգտագործումը 70 սմ-ից ոչ ավելի շրջագծով և 68 սմ-ից ոչ պակաս, եթե գնդակը վնասվել է, խաղը դադարեցվում է, որից հետո գնդակը փոխարինվում է:

Խաղի մասնակիցներին թիվը. Ֆուտբոլի կանոնները թույլատրելի խաղադաշտում ներկայությունը թիմից ոչ ավելի, քան տասնմեկ խաղացողներ (տասը խաղադաշտ գումարած դարպասապահը), բայց ոչ պակաս, քան յոթ: Խաղում ներկու թիմ է. Թույլատրվում է մի քանի փոխարինում, այդ թվում՝ դարպասապահի փոխարինում:

Ֆուտբոլային համագգեստ. Ժամանակակից ֆուտբոլի կանոնները անշուշտ դաշտային թիմերի խաղացողներից պահանջում է ունենալ մեկ համագգեստ: Դարպասապահների ձևը պետք է տարբերվի դաշտային խաղացողների, ինչպես նաև մրցավարների ձևից: Դատավորների համագգեստը սովորաբար սև կամ դեղին է: Համագգեստն ունի գրպան նթատետրի և տուգանային քարտերի համար:

Մրցավար. Վերահսկում է կանոնների ուղիորդ պահպանումը և ունի անհրաժեշտ լիազորություններ. Խաղի ընթացքում ընդունված որոշումը կարող է փոխել միայն մրցավարը մինչև խաղի վերսկսումը: Մրցավարության հետ կապված բոլորքները քննարկվում են հատուկ հանձնաժողովների կողմից: Գլխավոր մրցավարին օգնում են գծային դատավորները, ովքեր ազդանշաններ են տալիս հատուկ դրոշակներով:

Խաղի տևողությունը. Ֆուտբոլի կանոնները նախատեսում են ներկու խաղակես 45-ական րոպեանոց, ինչպես նաև տասնհինգ րոպեանոց ընդմիջում: Գլխավոր մրցավարը կարող է որոշակի ժամանակահատված ավելացնել հիմնական խաղի ժամանակին՝ որպես փոխարինման ժամանակ ծախսված ժամանակի փոխհատուցում, ինչպես նաև բժիշկների միջամտության և այլ ուղացումների համար: Հնարավոր է նաև լրացուցիչ ժամանակ հատկացվի կապերը լուծելու համար:

Խաղի սկիզբը, ինչպես նաև դրա վերսկսումը.

Ֆուտբոլի կանոնները ասեք, որ խաղից առաջ դարպասի բաշխման համար ոչ-ոքի է: Ընդմիջումից հետո թիմերը խաղադաշտում փոխվում են գոլերով:

Գնդակը խաղի մեջ է: Գնդակը դուրս է գալիս խաղադաշտից դուրս գալուց հետո, ինչպես նաև մրցավարի կողմից խաղը դադարեցնելուց հետո: Գնդակը խաղարկվում է հետևյալ կերպ՝ գոլային հարված, հարված, նետում, անկյունային հարված, տուգանային հարված, տուգանային հարված կամ մեկ այլ գնդակ խաղալուց հետո:

Նպատակի սահմանում. Ֆուտբոլի կանոնները որոշել, որ գոլը համարվում է այն դիրքը, երբ գնդակն ամբողջությամբ հատում է դարպասի գիծը, ընդ որում՝ կանոնների խախտման բացակայության դեպքում:

«Խաղից դուրս». Խաղում խաղից դուրս դիրք է առաջանում, եթե հարձակվող թիմի խաղացողը հարվածի կամ փոխանցման պահին ավելի մոտ է եղել հակառակորդի դարպասին, քան պաշտպանվող թիմի նախավերջին խաղացողը, ինչպես նաև ավելի մոտ է գնդակին: Այս դեպքում խաղը դադարում է: Երբեմն պաշտպանվող թիմն արհեստականորեն «օֆսայդ» է ստեղծում՝ տապալելու մրցակցի գրոհը:

Խաղացողներին ոչ սպորտային պահվածքը, ինչպես նաև հնարավոր խախտումները. Այսօր գոյություն ունեցող Ֆուտբոլի կանոնները նկարագրեք տարբեր խախտումներ և դրանց համար հնարավոր տուգանքներ՝ բաղկացած տուգանային կամ տուգանային հարվածից: Դրանք ներառում են՝ ձեռքի գնդակ, սայթաքում, վտանգավոր խաղ և այլն: Խաղացողներին մի շարք խախտումներ և սխալներ պատժվում են նախազգուշացմամբ կամ նույնիսկ խաղադաշտից հեռացնելով:

Ազատ հարված և տո՛ւ գանայ ի ն հարված . Ուղղակի կամ անուղղակի հարվածներ դարպասին , նշանակված կանոններ խախտումից հետո :

Տո՛ւ գանայ ի ն . Հատուկ հարված դարպասին անմիջապես 11 մետրանոցից , որը սովորաբար նշանակվում է տո՛ւ գանայ ի ն հրապարակում խախտման (կոպիտ) համար : Կան նաև հետխադյա 11 մետրանոցներ , որոնք որոշում են ոչ-ոքիների ճակատագիրը :

Գնդակը նետելը . Ֆուտբոլի կանոնները նախատեսում են գնդակի նետում , որը երկու ձեռքով հատել է համան գիծը դաշտային խաղացողի գլխի հետևից :

Գոլայ ի ն հարված . Այն իրականացնում է դարպասապահը կամ դաշտային խաղացողը : Ֆուտբոլի կանոնները թույլ է տվել գնդակը դնել դարպասապահի տարածքի ցանկացած կետում՝ հարված կատարելու համար :

Անկյունայ ի ն հարված . Գոյու թյուն ունեցող ֆուտբոլի կանոնները ապահովել դրան ցկացումը՝ խաղի վերսկսման համար : Այն պատրաստվում է հարձակվող թիմի խաղացողի կողմից անմիջապես դաշտի անկյունից այն բանից հետո , երբ գնդակը հատում է դարպասի գծին շագիծը , որը առաջացել է պաշտպանվող թիմի ներկայացուցչի կողմից՝ առանց գոլի ֆիքսելու : Նման հարվածը շատ վտանգավոր է պաշտպանվող թիմի համար : Իրացված անկյունայինների քանակով կարելի է հասկանալ , թե որ թիմն է ավելի ակտիվ խաղացել :

Ո՞րն է այսօր աշխարհում ամենահայտնի սպորտաձևը : Պատասխանն ակնհայտ է՝ ֆուտբոլ ! Հազարավոր մարդիկ պրոֆեսիոնալ ֆուտբոլիստներ են , հարյուրավոր միլիոններ խաղում են խաղը գվարձանալու համար , իսկ

միլիարդավոր մարդիկ դիտում են ֆուտբոլային հանդիպումներ մարզադաշտերում, բարերում և տանը: Ցանկացած տղա երագում է սովորել այն հնարքները, որոնք անում են գնդակի հրաշագործները: Թվում է, թե դագործականում անիրատեսական է, քանի որ նման արվեստը ընկալվում է տարիներ շարունակ: Այնուամենայնիվ, սա այնքան էլ ճիշտ չէ: Ամենակարևորը գրագետ ու սուղիչն է, ով կարող էր ոչ միայն պատմել, թե ինչ պես կատարել այս կամ այն հնարքը գնդակով, այլ նաև ցույց տալ այն գործականում: Ձեր ձեռքերում պահած գիրքը «վիրտուալ մարզիչ» է. այն ձեզ կպատմի գնդակի հետ աշխատելու տեխնիկայի և դրանց կիրառման մասին: Գիրքը լույս է տեսել նաև «Ֆուտբոլ. Պրոֆեսիոնալ դասեր սկսնակների համար»:

Ֆուտբոլային տերմինների բառարան

Այս բաժնում ձեզ կներկայացվեն ֆուտբոլում օգտագործվող որոշ տերմիններ և հասկացություններ: Եվ այստեղ ես կվերծանեմ ոչ միայն ֆուտբոլի կանոններով կամ այլ փաստաթղթերում ամրագրված պաշտոնական սահմանումները, այլև այն բառերն ու արտահայտությունները, որոնք կյանքի իրավունք են ստացել արդեն ֆուտբոլի խաղադաշտում կամ դրան միջական մերձակայքում: Այս տերմինները հորինվել են ոչ թե գրասենյակային աշխատողների, այլ հենց խաղացողների և մարզիչների կողմից և օգտագործվում են առօրյա ֆուտբոլային կյանքում թե՛ հանգիստ մթնոլորտում (օրինակ՝ երբ մարզիչը տեսական դաս է անցկացնում խաղացողների հետ կամ բացատրում է առաջիկա մարտավարությունը: խաղը նախախաղային

տեղադրման ժամանակ), և թե՛ յայքարում ֆուտբոլի դաշտում:

Արբիտր - մրցավար, որը սպասարկում է ֆուտբոլային հանդիպումներ (ինչպես, իսկապես, ցանկացած այլ մրցում): Երբեմն ֆուտբոլային մրցավարներին անվանում են «բոքսային» տերմին՝ մրցավար: Մրցավարի հետ վիճելը խստիվ արգելվում է. դրա համար կարող եք ստանալ ոչ միայն բանավոր զգուշացում, այլ նաև դեղին կամ նույնիսկ կարմիր քարտ:

Չարձակում. Այս տերմինն ունի երկու մեկնաբանություն. Առաջինը և հիմնականը. սրանք թիմային գործողություններ են, որոնք ուղղված են գնդակը մրցակցի դարպասին մոտեցնելուն՝ գոլ խփելու համար: Չետևաբար, ցանկացած հարված հակառակորդի դարպասին կամ նրա դարպասի ուղղությամբ, փոխանցումը, գնդակը դրիբլինգը, հակառակորդին շոյելը նրա դարպասի ուղղությամբ՝ այս ամենը համարվում է խաղացողներին հարձակողական (երբեմն նաև անվանվում է վիրավորական) գործողություններ: «Չարձակում» տերմինի մեկ այլ մեկնաբանություն է հարձակումը հակառակորդի վրա՝ գնդակը խլելու նպատակով: Օրինակ, եթե պաշտպանը շտապում է հակառակորդի հարձակվողի մոտ, ով տիրապետում է

գնդակին, որ պես գի խլել գնդակը, սանաւ կոչվում է գրոհ:

Դուրս. Այս բառը մեզ է հասել անգլերէն բառարանից: Դանշանակում է, որ գնդակը դուրս է գալիս ֆուտբոլի դաշտից, այն է՝ կողային գծից: Երբ դատեղի ունենա, մրցավարը կդադարեցնի հանդիպումը և այն կվերսկսվի ձեռքով: Նշում էմ, որ այն թիմը, որն իրավունք է ստացել գնդակը նետել հպման գծի հետևից, կարող է շահավետ օգտագործել իրավիճակը. ի վերջո, ձեռքերը կարող են շատ ճշգրիտ գնդակն ուղղել իրենց թիմի խաղացողին, ինչի արդյունքում ավելի հեշտ է: սկսել հարձակվողական կոմբինացիա, քան գնդակը նսրեցնելու ներսնետելիս:

Շատ թիմեր ունեն խաղացող, ով մասնագիտացած է պարզապես գնդակը ներսնետել ու եզրագծի հետևից: Եթե դա արվում է հակառակորդի դաշտի կիսադաշտում, ապա նա կարող է գնդակը նետել ուղիղ տուգանային հրապարակ՝ ստացվում է բավականին վտանգավոր վերև փոխանցում (հովանոց): Ֆուտբոլային վիճակագրությունը հայտնի են բազմաթիվ դեպքեր, երբ գնդակը դրսից ներսնետելուց հետո արդեն առաջին հպումով խփվել է մրցակցի դարպասը:

Բ Լ Ի ց մ ր ց ա շ ար - մ ր ց ո ւ յ թ, որը պետք է հնարավորինս իրականացվի կարճ ժամանակ. Այսպիսով, կայծակնային մրցաշարեր կարելի է կազմակերպել մինչև հիմնական (օրացույցային) մրցումներին մեկնարկը: Թիմերը հանդիպումներ են անցկացնում կրճատված կանոնակարգով, օրինակ՝ 20-ական րոպեանոց երկու խաղակես: Սա թույլ է տալիս արագ անցկացնել մի քանի հանդիպում և որոշել կայծակնային մրցաշարի հաղթողին ընդամենը մեկ-երկու օրվա ընթացքում:

«Վերցրու խաղացող». Այս տերմինը ստեղծվել է մարզիչների և խաղացողների կողմից և օգտագործվում է պաշտպանական գործողությունների մասին խոսելիս: Նմանատիպ նշանակություն ունեն «խաղացողին պահիր», «խաղացողին վերցրու», «խաղացողին ծածկիր» տերմինները: Դրանք բոլորը նշանակում են խաղացողի այնպիսի դասավորվածություն հակառակ թիմի խաղացողի նկատմամբ, որը թույլ է տալիս անընդհատ տեսնել հակառակորդին, վերահսկել նրա գործողությունները և անհրաժեշտության դեպքում արագ հակահարված տալ նրան:

3. Ֆուտբոլը Յայաստանում

Ֆուտբոլը Յայաստանում սկզբնավորվել է 20-րդ դարի քսանական թվականներին, իսկ դարասկզբին, Արեվմտյան Յայաստանում՝ Կոստանտինապոլսում, Իզմիրում կազմավորվում են ֆուտբոլային թիմեր («Տորք», «Արաքս», «Յայաստան», «Վասպուրական», «Կիլիկիա», «Արարատ», «Յամագասպ» և այլն), որոնք մրցում են թուրքական պրեմիեր լիգայի գերմանական և անգլիական ռազմականների նավաստիների հետ: Այդ տարիներին էլ գրանցվում են առաջին հաջողությունները: 1911 թվականին

«Յայ աստանը» դառնում է Յոլնաստանի ֆուտբոլի ֆեդերացիայի կազմակերպած ֆուտբոլի մրցաշարի հաղթող, իսկ 1913 թվականին ուսումնական հաստատությունների առաջնությունում առաջին տեղը գրավում է Այնթափի քոլեջի «Կիլիկիա» թիմը:

Յայ աստանում ևս կազմավորվում են թիմեր («Նաիրի», «Պրոմկոոպերացիա», «Պիշչեվիկ», «Դինամո», «Կարմիր դրոշ», «Արարատ», «Ստրոնտել» և այլն), որոնք ընկերական հանդիպումներ են անցկացնում միմյանց հետ:

1923 թվականին Յայ աստանում ստեղծված ֆիզկուլտուրայի եվսպորտի գործերի կոմիտեն իր գործունեություն առաջին իսկ օրերից ձեռնամուխ է լինում հանրապետությունում ֆուտբոլի զարգացման գործին: Այդ տարիներին իրենց ֆուտբոլային թիմերն են հիմնադրում մարզական ընկերությունները, արտադրական ձեռնարկությունները: 1925 թվականի հոկտեմբերին Յայ աստանում ստեղծված «Դինամո» ընկերությունն առաջին իսկ օրերից ձեռնարկում է համանուն ֆուտբոլային թիմի ստեղծումը:

Յայ կական ֆուտբոլի զարգացման գործում 2 րջադարձային եղավ 1924 թվականը, երբ հոկտեմբերի 13-ին Բաթումի նավահանգստում խարիսխ գցեց «Չիչերին» շոգենավը, որով մայր Յայ աստան էին վերադառնում թուրքական եղեռնից մազապուրծ եղած հայ գաղթականները: Այդ օրը Բաթումի խաղադաշտում կայացավ ֆուտբոլային միյունությունակ հանդիպում, որի արդյունքն իսկական անակնկալ էր խաղը դիտած հանդիսականների համար: Յայ գաղթականներից կազմավորված թիմը 2-1 հաշվով հաղթեց այն տարիներին Անդրկովկասում ուժեղագույնների թվին դասվող Բաթումի դինամոյականներին: Այդ խաղում իրենց վարպետությունը հատկապես ասքի ընկան Սարգիս

Ամիրխանյանն ու Սահակ Աճեմյանը: Հայաստան վերադառնալով, Սարգիսը բնակություն հաստատեց Երեվանում՝ յոնրացներով խառատի մասնագիտությունը, միաժամանակ իր ընկերներին հետ 1925թ. ստեղծեց «Նաիրի» թիմը: Հաջորդ տարի կայացած Համահայկական Սպարտակիադայի ֆուտբոլի մրցաշարում «Նաիրին» դարձավ հաղթող՝ եզրափակիչ 1-0 հաշվով պարտության մատնելով Գյումրիի մանկատան թիմին: Նույն տարում «Նաիրին» Հայաստանը ներկայացրեց Անդրկովկասի առաջին Սպարտակիադայում: Առաջին խաղում հայ ֆուտբոլիստները 2-1 հաշվով հաղթեցին Ադրբեջանի թիմին, որը մինչ այդ պարտության էր մատնել Վրաստանի ուժեղ թիմին: Հենց վրաց ֆուտբոլիստների հետ հանդիպումն էլ պետք է վճռեր Սպարտակիադայի հաղթողի հարցը: Իհարկե, մեր երիտասարդ, դեռևս անփորձ ֆուտբոլիստների համար չափազանց դժվար էր մրցել Վրաստանի փորձառու թիմի հետ, ուստի պարտությունը (2-6) այնքան էլ դառնություն չպատճառեց «Նաիրիի» խաղացողներին: Հատկանշական մեկ փաստ: Վրաստանի հետ խաղից առաջ մեր ֆուտբոլիստները շնորհավորում էին միմյանց. առաջին անգամ նրանք խաղադաշտ էին դուրս եկել ֆուտբոլային խաղակոշիկներով, ինչը մեծ իրադարձություն էր նրանց համար: Այդ տարիներին ֆուտբոլային մարզահագուստ ճարելը մեծ դժվարություններին հետ էր կապված, նույնիսկ գնդակներ չկային: Սակայն կար համընդհանուր ոգևորություն, ֆուտբոլը հանրապետությունում արմատավորելու եվզարգացնելու բուն ձգտում:

1965թ. «Արարատի» ղեկը ստանձնեց մարզական հարուստ փորձ ունեցող Արտյոմ Ֆալյանը: Նա թիմն ընդունեց մարտի սկզբներին, Գագրայում, որտեղ «Արարատն» ուսումնամարզական հավաք էր

անցկացնում: Բնավորությունը խստապահանջ ու սկզբունքային մարզիչն իր գործունեությունը նախելառաջ ուղղեց թիմում կարգապահություն ամրապնդմանը: Եւ դա հաջողվեց նրան: Երեւանցիներին կոլեկտիվը դարձավ միաձուլյալ ու համերաշխ մի ընտանիք, մի բռունցք, որը պատրաստ էր տանել ու մրցաշրջանի ողջ ծանրությունը, ցուցաբերել ու բարոյակամային բարձր հատկանիշներ: «Արարատ» հրավիրվեցին Մոսկվայի «Սպարտակի» սաներ Վ. Ալաբուլոսով և Ն. Ուխանովը, Նովոռոսիյսկի «Յեմենտից»՝ Գ. Այվազյանը, Տաշքենտից՝ Վ. Վոլկովը և Յոլ. Պադիյանը: Թիմվերադարձան Վալտեր Աստոնյանն ու Սեյրան Գալստյանը: Առաջնությունն անցկացվում էր երկու փուլով, ընդ որում թիմերը 2-րդ փուլ էին մտնում «ոսկե» միավորներով: Նախնական մրցաշարում երեւանցիները 6-րդն էին, սակայն «ոսկե» միավորների հաշվարկով բարձրագույն խմբի միակողմեզրի համար պայքարող 16 թիմերի միջեւ 1-3-րդ տեղերը բաժանեց «Տեքստիլ 2 չիկի! Եւ «Ավանգարդի» հետ: Եզրափակիչ փուլում եւս արարատցիները հաջող հանդես եկան, մի շարք տպավորիչ հաղթանակներ տոնեցին ու վաստակելով 38 միավոր, զբաղեցրին առաջին տեղը: Սակայն նույնքան միավոր էր վաստակել նաեւ Ալմա-Աթայի «Կայրաթը»: Մրցակարգի համաձայն ուղեգրի տերը պետք է որոշվեր երկու թիմերի միջեւ չեզոք դաշտում՝ Գրոզնիում կայանալիք Լրացուցիչ մրցախաղում: «Արարատը» հաղթելու հոլյսով ու համոզվածությամբ մեկնեց Գրոզնի: Նույնպիսի համոզվածությամբ Գրոզնի էին շտապում նաեւ թիմի երկրպագուները:

1971թ. օլիմպիական հավաքականի ավագ մարզիչն շանակվելու պատճառով Ալեքսանդր Պոնոմարյովը հրաժեշտ տվեց «Արարատին»: Նրան

փոխարինեց երկրի ճանաչված մասնագետներին ցմեկը՝ Նիկոլայ Գլեբովը: Բաքվի «Նեւթչիից» երեւան տեղափոխվեց ռմբարկուի համբավ ունեցող Էդուարդ Մարգարովը, հանձին որի «Արարատը» Յովիվյանից հետո ունեցավ վառ կենտրոնական հարձակվող: Գլեբովին հաջողվեց իր սաներին հավատ ներշնչել սեփական ուժերի նկատմամբ: Մարգչի համոզմամբ արարատցիներն տեխնիկական պատրաստված ու թյունը բարձր մակարդակի վրա էր, անհրաժեշտ էր միայն հոգ տանել նրանց համագործակցության եւ դաշտում կոլեկտիվ խաղի կազմակերպման մասին: Գլեբովը գտնում էր, որ արարատցիներն ի վիճակի են պայքարել ու մրցանակային տեղերի համար:

Մրցաշրջան -71-ը «Արարատը» գերազանց անցկացրեց՝ աչքի ընկնելով հարձակողական սուր խաղաոճով: Եզրերում գործում էին արագաշարժ Նիկոլայ Ղազարյանն ու Լեւոն Իշտոյանը, որոնց սլացիկ անցումներն ու ճեղքումները եւ տուգանային հրապարակ կատարված հաշվենկատ փոխանցումները հաճախ խուճապի էին մատնում մրցակիցներին: Յարձակման կենտրոնում հնարամտորեն էր գործում Էդուարդ Մարգարովը, ով թիմի գրոհների հիմնական եզրափակողն էր: Օժտված լինելով ռմբարկուի հատկանիշներով, գոլային սուր հոտառությամբ, Մարգարովը կրկնեց Յովիվյանի նման շանագանյանի երկամյա վաղեմ ու թյան ռեկորդը՝ խփելով 14 գոլ:

Այս խաբի 2002 թ. առաջնութան ընտրական փուլը Հայաստանի հավաքականն սկսեց արդեն Վարուժան Սուքիասյանի գլխավորութայմբ և Lotto ֆիրմայի մարզագահուստով: Հեռուստատեսութայմբ սկսվեցին ցուցադրվել Հայաստանի հավաքականի արտագնա հանդիպումները: Հայաստանի հավաքականը կարողացավ ոչ-ոքի ավարտել առաջին իսկ հանդիպումն այն ժամանակ ևրոպայի ուժեղագույն հավաքականներինց մեկը համարվող Նորվեգիայի ընտրանուլ հետ: Թվում էր՝ մեր ընտրանին վերջապես կկարողանա հավակնել խմբում բարձր տեղ գրավելու, սակայն այդ ընտրական փուլն արդյունքում դարձավ ամենաանհաջողը հավաքականի պատմութան մեջ և միակը, երբ մեր թիմը չկարողացավ տանել ոչ մի հաղթանակ:

2002 թ. Հայաստանի ֆուտբոլի ֆեդերացիայի նախագահի պաշտոնում ընտրվեց Ռուբեն Հայրապետյանը, իսկ հավաքականի գլխավոր մարզչի պաշտոնն առաջին անգամ վստահվեց արտասահմանցի մասնագետի՝ արգենտինացի Օսկար Լոպեսին: Սակայն նրա գլխավորութայմբ Հայաստանի հավաքականն անցկացրեց ընդամենը 2 հանդիպում, որինց հետո 2003 թ. նրան փոխարինեց արդեն ուլմինացի Միխայ Ստոյկիցան: Նրա օրոք Հայաստանի հավաքականը 2 անգամ հաղթեց Հյուսիսային Իռլանդիայի հավաքականին, չնայած պարտութայմբ ունենեին՝ հաջող հանդիպումներ անցկացրեց Իսպանիայի և

Ուկրաինայի հավաքականների հետ արտագնա մրցավեճերում:

2004 թ. Հայաստանի հավաքականի պաշտոնական գործընկեր դարձավ Hummel ընկերությունը: 2006 թ. Աշխարհի առաջնություն ընտրական փուլի Հայաստանի հավաքականն սկսեց ֆրանսիացի Բեռնար Կազոնիի գլխավորությամբ, որին 2005 թ. փոխարինեց հոլանդացի Հենկ Վիսմանը: Չնայած մեր հավաքականը վաստակեց 7 միավոր, սակայն խաղի առումով այս շրջափուլին ամենաանհաջողներից մեկն էր:

4. Աղջիկների պատանեկան առաջնություն

Աղջիկների պատանեկան առաջնություն էին քննարկում Կարդենիս քաղաքում:

«Փոքր Մասրիկ» և «Արտանիշ» թիմերը մրցում էին միմյանց դեմ: Խաղի մրցավարն էր Արեն Բաղդասարյանը:

Հանդիպման ժամանակ թե՛ պայքար էր գնում թիմերի միջև: Արդյունքում 3:0 հաշվով հաղթեց «Արտանիշ» թիմը:

Եզրակացություն

Այս պիսոզ՝ ֆուտբոլ մարզածևը ամենատարածված սպորտն է ամբողջ աշխարհում:

Պատմաբանները պարզել են, որ ֆուտբոլ խաղացել են մ.թ.ա. 2500 թվականից: Մարզախաղի գոյություն մասին վկայություններ կան աշխարհի շատ ժողովուրդների պատմության էջերում: Օրինակ՝ Յին Յունաստանում տարածված էր գնդակով խաղը: Իսկ առաջին գրավոր տեղեկությունը, որ տեղի շատավում է ժամանակակից ֆուտբոլ հիշեցնող խաղ, թվագրված է մ.թ.ա 180 թվականով: Պոլոքսի հունարեն բառարանում կան հետևյալ գրառումները՝ գնդակ խաղացողները բաժանվում են երկու թիմի՝ յուրաքանչյուրը նպատակ ունենալով գնդակը դուրս հանել մրցակցի կիսադաշտից: Միաժամանակ մրցակիցներին թույլատրվել է ձեռքով խաղը, որն արդի ռեգբիի հատկանշական տարրերից է:

Անդրադառնալով ֆուտբոլային կանոններին, նկատում ենք, որ այս սպորտածևը հնարավորինս ու շահորոշյուն, զգոնություն, գրագետ գործողություններ է պահանջում:

Մեր աշխատանքում անդրադարձանք նաև հայկական ֆուտբոլին: Տույց տվեցինք նաև մեր

թիմերի առաջնություններից մեկը՝ աղջիկների
պատանեկան առաջնությունը:

Գրականություն

1. Футбольная энциклопедия / Автор-сост. А.Смирнов. – М.: Вече, ООО "Фирма" Издательство АСТ, 1999
2. "Футбол": Учебник для институтов физической культуры. Под ред. Полишкиса М.С., Выжгина В.А. – М.: Физкультура, образование и наука, 1999
3. "Футбол". Учебник для физических институтов. Под редакцией Казакова П.Н. М., "Физкультура и спорт", 1978
4. Барсук О.Л., Кудрейко А.И. Страницы футбольной летописи.- Мн.: Польша, 1987
5. Ланфранши П., Айзенберг К., Мейсон Т., Валь А. 'FIFA 100 лет. Век футбола'. – М.: Махаон, 2006
6. Реднеджер К. Футбол. Полная иллюстрированная энциклопедия мирового футбола. – М.: Росмэн-Издат, 2000
7. Журнал 'Футбол'. 30. 09. 2013
8. Малов, В. И. 'Я познаю мир: Футбол'. – 'Издательство Астрель', 2002
9. Официальный сайт Национальной футбольной лиги: Основная страница
10. <http://ru.wikipedia.org/>
11. <http://thisisusa.ru/>
12. <http://www.ffa.am/>
13. <https://fondeco.ru/hy/futbol-osnovnye-ponyatiya-i-pravila-igry-pravila-igry-v-futbol/>